

סימן ו'

טעמים אמירת עשרה בני

דרב פפא בסיום

כתב בספר האשכול^א:

נשאל רב האי בעסק עשרה בני רב פפא שמסדרין ת"ח שמותיהן כד מסיימי פרקין, אם הם בני רב פפא, ואם אביהם אי או רבים, וסימנם שאמרו ואתה את בריתי תשמר מאי פרושו^ב. והשיב, לאו כולם בני רב פפא גאון^ג תלמידיו דרבא הן, דבנו של רב פפא אבא מר נקרא^ד. וני דבני שניי או גי הן^ה ויש מהם שקברותיהן על נהר פרת למעלה מגשרא דבבל^ו

א. הלכות ס"ת סי' י"ד.

פירוש בעל נחל אשכול.

ב. לא נזכר תשוב על סימן זה ואפשר שפרושו בפי ואתה את בריתי תשמר י"ד פסוקים ונאמרו בהן יו"ד בריתות. כדאי רבה נשא פי י"א כף אי עשרה זהב עשרה זהב, כמנין בני ר"פ, והכתוב מתחיל תשמר מלשכחם.

ג. ליי למה קראו גאון.

ד. ברכות מ"ה כתובות נ"ב.

ה. דרב פפא מוכא הוו כמו ר"פ סבא וע"י מדה"ד.

וקרובין הן לרב' ויש מהן ששמעו שמועות מרב חסדא^ה, ורב פפא גופא לא היי באותו זמן אלא מאוחר וסימן ואתה את בריתי תשמר לא שמענו, אבל ודאי עשרה הם, ויש סימן אחר שסודר בפי החכמים גדוליהם וצעיריהם, ואמרו כי יש קבלה להסיר שכחה, לפיכך כשאדם גורם פרק ומחזיר עליו כמנהג, דרגילי רבנן למימר: הדר מר עלה, הדרנא עלך, אומר אחי"ב זה הסימן: חננא רמו ליה נחמא לאחוי אבא דבביה דאפיה לריכשיה סרהביה אדא לבי דרו, ואלו שמותם: חננא בר פפא, רמי בר פפא, נחמן בר פפא, יצחק^ק בר פפא, אבא מרי בריי דרב פפא, רפרם בר פפא, רכיש בר פפא, סורחב בר פפא, אדא בר פפא, דרי בר פפא ומקמי דאדכירי בני רב פפא רגילי רבנן למימר: נהדר מר עלה, הדרנא

ו. ברכות נ"ט הרואה פרת אנישרא דבבל.

ז. אולי ר"ל לקבר של רב שהיי מסוים וגדול ארוך בדורו (נדה כד,א), או תלמידי דרב כמו דארי בר פפא משמיה דרב (ע"ז כז,ב), רכיש בר פפא משמיה דרב (חולין נה,א) או ממשפחתו.

ח. פירוש בעל נחל אשכול רפרם ב"פ משמיה דרי"ח (ברכות כז,א ונמ,ב), שי"מ לאו כולם בני רי"פ תלמיד דרבא.

ט. לפי הסימן שנתן אין כאן יצחק אלא אחוי, ואחוי נמי ני מ"ם וצ"ל אחאי או אחואי, וכן בסוף גמרות שלנו ובסדה"ר ועיי בסמוך.

י. בסדה"ר קמ"ב מביא: י"א בנים לרי"פ שהוסיף אבא ב"פ וכן בב"מ מג,א, וקרוב שזה בן רי"פ מבא שהיי בימי רב. ובאמת אודה ולא אבוש שאינני מבין הסימן, ועתשו רמ"א בסופה. ויש"ש סוף ב"ק רמזים רבים על הזכרת יו"ד בניי רב פפא.

עלך ודעתך עלן, לא תתנשי מנן, ולא ניתנשני מינך, לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי, יה"ר מלפניך ה"א וא"א שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ולא תשכח מפינו לעולם הבא.

דרוש נאה בענין אמירת עשרה בני דרב פפא מרבינו הרמ"א

מובא בספר ים של שלמה, בבא קמא,

הנה מה שנוהגין ורגילין אנו להזכיר בסיום כל מסכתא רב פפא עם עשרה בניו שהיו מאירים וגדולים בתורה על ידי שהיה עושה להם סעודה בסיום המסכתא כי עשיר היה, והיה מחזיק לעוסקי התורה. לכן זכה שמזכירין אותו עם עשרה בניו הרומזי כאלו הוזכרו עשרת הדברות:

כי מלת רב פפא הוא רמז על מעלת משה רבינו ע"ה, שנאמר בו" דבר אתה עמנו ונשמעה. ועיקר מעלתו של משה רבינו שדבר עם השי"ת פ"ה אל פ"ה, שהוא אותיות פפ"א. ואיתא במדרש לחד מ"ד דאנכי אינו בכלל הדברות ופתח באנכי רק להודיע מי הוא המצוה. ע"כ בא מלת פפ"א להוציא מלבו של אותו המ"ד, כי נוטריקון של פפ"א פת"ח פ"א שבגימטריה

אנכ"י.

נגד מצות "לא יהי לך", שנאמר בעובדי עבודה זרה לא תחנם, והוא בהיפך משאר בני אדם, שראוי לחננם ולרחם עליהם כמו שדרוז"ל והלכת בדרכיו², מהו חנון אף אתה תהא חנון. לכן נקרא האחד חנינא.

נגד "לא תעשה לך פסל", שלבסוף אחר העשייה ינחם על העשייה, שרואה שפה להם ולא ידברו, והם הן הם פשוטי וגולמי כלי עץ. נקרא האחד נחמן, מלשון נחמתי כי עשיתים³. נגד "לא תשא", שהוא לשון רוממות והתנשאות, שלא יחשוב האדם שבוה מנשא ומכבד השם, שנשבע בשמו, וכמו שנשבע יוסף בחי פרעה. וכן מצינו שהיו נשבעין בחיי המלך, נקרא האחד רמי שהוא לשון רוממות.

נגד מצות "זכור את יום השבת", נקרא האחד אד"א, שבנימטריה שש, נגד ששת ימי המעשה.

ונגד "כבוד", נקרא האחד אבא מורי, שהוא הכבוד, שהבן קורא לאביו אבא מורי.

נגד "לא תרצח", נקרא האחד אחאי, לשון אחוה. כי כשיחשוב כל אחד לחבירו כאח לא ירצחנו, וכמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך⁴. ואף כי הרציחה הראשונה שהיה בעולם היתה בבי אחים שקין הרג את הבל אחיו.

יב. דברים כח' טו'.

יג. בראשית ו' ז'.

יד. ויקרא י"ט י"ח.

וכנגד "לא תנאף", שדרך המנאפים לקרוץ ולרמוז בעינים, כמו שנאמר קורץ בעיניו^{טו}, נקרא האחד רפרם מלשון רפרף בעיניו. ונגד "לא תגנוב", נקרא האחד רכיש, מלשון רכוש, כי הגונב אפילו נפשות, גונב כדי למוכרו.

נגד "לא תענה", נקרא האחד סורחב, מלשון סרח בת אשר, שהיא העידה ליעקב שיוסף חי אמר לה כה תחיה.

וכנגד "לא תחמוד", שנאמר בו בית ואשת רעך, נקרא האחד דרו, מלשון דירת בית, וגם האשה נקראת בית, כמו שאמר ר' יוסי^{טז} מעולם לא קריתי לאשתי אלא ביתי כו'.

וכמו שמתחילין אחר סיום התורה בשמחת תורה בראשית שאין עומדין על הפרק, וכן בסיום התורה אין עומדים, כדי שלא ליתן פתחון פה לשמן לקטרג, לומר שכבר סיימו התורה, ומבטלין חיו מהתורה. לכן מתחילין מיד, וחוזרין לעסוק בתורה, לקרות מבראשית.

ולזה ירמוז בני רב פפא בעשרה שמות אלו, כנגד העשרה מאמרות, שבהן נברא העולם, בשביל התורה הנקראת ראשית. וארז"ל^{יז} בראשית נמי מאמר אי הוא.

ולזהו כי העולם נברא בחסד וחנינא מאת השם, כמו שנאמר^{יח} "עולם חסד יבנה" לכן נקרא אי חנינא.

טו. משלי ו' ייג'.

טז. שבת קי"ח ע"ב.

יז. ראש השנה ל"ב ע"א.

יח. תהילים פ"ט ג'.

ונגד "ויאמר אלקים יהי אור", שארז"ל^י שאור שנברא ביום ראשון גנזו הקב"ה לצדיקים, והבדילו לעתיד לבא, נקרא האחד רמי, מלשון תרומות והבדלה.

ונגד "ויאמר אלקים יהי רקיע", שאמרו חז"ל שהמים התחתונים בוכים, עד שנחמן הקב"ה, ואמר להן שעתידין להתקרב על גבי המזבח, נקרא האחד נחמן.

וכנגד "ויאמר יקוו המים", שארז"ל^ב שים אוקינוס מקיף הארץ, והארץ נראה מתוכו, נקרא האחד סורחב, מלשון מרח המשכן. וכנגד מאמר "תדשא ארץ דשא", ונאמר "וכל שיח השדה מרם יהיה בארץ, עד ואד יעלה מן הארץ", נקרא האחד אדא, מלשון אד.

ונגד מאמר "יהי מאורות" שנבראו מתחלה שניהם גדולים, הרומזים על יעקב ועשו שהיו אחים, ולכן הגוים מונים לחמה וישראל ללבנה. ועל זה ארז"ל^ב שהמאורות לוקין על בי אחים שנשפך דמים כמים כו', לכן נקרא האי אחא.

ונגד מאמר "ישרצו המים שרץ נפש חיה", והדגים פרים ורבים יותר מכל בעלי חיים, לכן נקרא האי רפרם, מלשון פריה ורביה.

ונגד מאמר "תוצא הארץ נפש חיה", והם נבראו לעבוד עבודת משא בכתף ישאו כל צרכי בני אדם, לכן נקרא האחד

יפ. חגיגה י"ב ע"א.

כ. עירובין כ"ב ע"ב.

כא. סוכה כ"ט ע"א.

דרו, מלשון דרו באגרא.

ונגד מאמר "נעשה אדם בצלמנו", שנברא האדם יחיד, והוא היה אב לכל הבאים אחריו, נקרא האחד אבא מורי.

ונגד מאמר "הנה נתתי לכם את עשב זרע זרע" וזה הוא עיקר ממונם ורכושם של אדם, שהיה להם לאכול זרע השדה, לכן נקרא האחד רביש.

עכ"ל דברי הגאון הגדול כמהר"ר משה איסרל"ז זצ"ל (הרמ"א). (ים של שלמה ב"ק פ"ז).

בעל שושני לקט מביא:

בשם שלשלת היוחסין, דאליהו ז"ל נתגלה לתנא אחד ואמר לו, שמי שמורגל להזכיר בפיו את שמם (של עשרה בני דרב פפא), יש לו הצלחה לזכרון, וכתב שנראה לו דמזה המעם נתקן להזכיר שמותם במיום מסכתא. (מובא בספר מנהגי ישורון עמוד ס"ה, ועיי"ש עוד).

ובספר סדר הדורות (תנאים ואמוראים אות פ'):

כתב מספר יוחסין שקבל מאביו, שקיבל מחכמים וזקנים, שמועילים לשכחה ויאמרו אותם ז' פעמים והסגולה בזכירת אליהו, עכ"ל.

טעמים לאמירת עשרה בני דרב פפא

מספר המטעמים החדש

(מערכת - לימוד)

א. לפי שהיו בני רב פפא בסיומא דמידור הש"ס אשר סדרו רבינא ורב אשי, ולהם ניתנו כל מסכת לבקר ולשום עין היש בה משגה אם אין, ולאחר שבקרו והגיהו כל מסכת חתמו את עצמם בשמם, למען תהא לעדה כי ברורה ונקיה היא, ובהמשך הזמן נתערבו שמותם באותו נוסח התפלה שאומרים אחר הסיום המתחלת יהי רצון וכי' ותהא עמנו לעולם הבא.

או נוכל לומר כשסיימו בני רב פפא הבקורת של כל מסכת וגמרו עיונם בקדושה ובטהרה נשאו עיניהם לשמים וכללו הזכרת שמם בתפלה וצלותא אשר התורה תהא אומנתם ועמהם לעולם הבא, (שארית יוסף).

ב. עוד טעם שאומרים בני רב פפא בסיום מסכתא, לפי שבני רב. פפא נהרגו כולם, וע"כ נוהגין להזכיר שמם בעת הלימוד לזכרון טוב, כמו ענין אל מלא רחמים. כי מימיהם אנו שותין ומפני זה לא נזכרו בכינוי רבי כי אין גבהות לפני המקום, ועיי"ש.

בהגהות מו"ה רבי יהוסף זכריה שמערן

סוף מסכת ברכות (באה"ד) כתב:

עוד נהגו להזכיר בסיום מסכת שמות עשרה בניו של רב פפא, ועיי' במי הכריתות בדורות האמוראים שער בי שרבא בר יוסף

בר חמא היה בשנת תרס"ג ובו ביום נהרגו בניו של רב פפא ואחריו היה רנבי"צ עכ"ד. וא"כ יתכן שהוא ע"ד מלא רחמים הנהוג, ועיי' באו"ח ס"י רפ"ד ס"ז ואם כי יקרא תגר במשנת חסידים גמ"ח ס"י ג' בכ"ז אפשר שהיו נוהגים להזכיר שמות ההורגים בעת לימודם לזכרון טוב כי מימיהם אנו שותים ומפ"ז בכינו ר' כי אין גבהות לפני המקום וכו' (ועיי"ש שכתב בענין הזכרת השמות בלי ר' אם אין בזה משום ביזוי כבוד התורה) גם כן במה שחשב בניו של רב פפא ע"ד הא דאמר אב"י בשבת קי"ט כד שלימנא מסכת עבידנא יום טוב לרבנן ופירש"י ראש ישיבה היה ורב פפא נתמנה לראש אחר רבא. ובתענית ט' ע"א ובכ"מ אמרינן חדא מינה רב פפא אמרה. ועתוס' שבועות רדכ"ו והוא היה מסדר הש"ס לבתר רבא ונשלם בימי רב אשי וי"ל דבסיומו של רב פפא היו בניו המתעסקים בצרכי סעודה וקבעו להם ברכת מי שברך, וגם לפי שרב פפא היה עשיר כמבואר בכ"מ והיה מחזיק תלמידי חכמים הרבה על שולחנו. ואולי היה בניו מראשי הקבוץ בסיום המסכת מרבנן של רב אשי. ואני בדקתי מספר בניו של רב פפא שהיה יותר מעשרה. ואולי לפי שאין דורשין בכלה בפחות מעשרה והם היו הגדולים שבהם ועיין שבת (פח,ב).

רב חננאל ב"פ, ועיין עירובין (סה,א), רב חנן בר פפא ואולי הוא רב חנינא ועיין שבת (סו,ב), רבא בר פפא, וגירסת הרא"ש רפרם ועיי"ש עוד. חמא בר פפא סוכה (מט,ב), ורב שמואל בר פפא יומא (לז,ב) ורב חי"א בר פפא ירושלמי ברכות פ"ו הלכה א', ורב תנחום בר פפא ירושלמי קידושין

פייג הלכה בי שלח שאל לרבי יוסי וכו' יעוין שם, ובאמת מוכח מכמה מקומות דהיו תרי רב פפא, דבחולין (קלב,א) מבואר דרב פפא לאו כהן וכתנחומא כמה פעמים רב אבא בר פפא הכהן, ועיין שבת (עא,א) בתוסי ד"ה אמגושי לפירוש הערוך דקאי רב ושמואל לפרושי הא דרב פפא וע"כ דהיו תרי רב פפא. והיה אפשר לומר לכאורה שמפ"ז נזכר בכ"מ בש"ס בלא סמיכות וכמו אדא ורב אחא והוא רב פפא בר"י דרב אחא בר אדא ברכות (כט,ב) ועיין עירובין (כא,ב), ועיין ברכות (נט,א) רפרם בב פפא אמר רב חסדא וקידושין (פא,ב) ועירובין (פג,א) וכח"ג בב"מ (פא,א) ובשבת (פב,א) רפרם בר פפא קמי דר"ח. אך במ"ק (כח,א) מבואר דרב חסדא חי צ"ב שנין ואם כן א"ש. אך בכ"מ מוכח גם כן שהיה אבא מרי בנו של רב פפא ככתובות (חא,א) (פה,א), ובקידושין (לב,ב), וכ"מ כה"ג ופסחים (מד,ב) רב פפא בר שמואל, ועב"ק (יב,ב), וביבמות (מו,א). ועיין כתובות (לט,א) דחותנו של רב פפא היה נקרא גם כן אבא, ועיין רש"י סנהדרין (יד,ב) ועי"ש מה שכי עוד.

בהדרן שבסוף ספר ניצוצי אור

ד' ראובן ב"ר משה מרגליות הביא:

מצאתי בספר הכריתות לר"ש מקינון חלק דורות האמוראים שער בי שהביא כי בשנת ד' אלפים ק"ג ליצירה שהיא תרס"ג לשטרות נהרגו בני רב פפא על קידוש השם, ונראה שזהו יסוד מנהג הזכרת שמותיהם בסיום, אחרי שידענו כי במתיבתא דרב פפא תני שיתא סדרי משנה תלימר זימני (ע')

אתקינו   סעודת סיום מסכת   סעודתא   ריא

ברכות כ,א), והנה אחר קריאת התורה מזכירים נשמות וביחוד
של אלו שנהרגו על קידוש השם, כן הוקבע במתיבתא דרב
פפא בכל פעם שסיימו שיתא סדרי להזכיר נשמות האחים
הקדושים בני רב פפא, ומני אז הוקבע לדורות.